

TÁRSASÁGI HIREK

Kézirattári kutatások

Az Országos Levéltár családtörténeti levéltáraiban igen sok feldolgozatlan irodalomtörténeti anyag van. Windisch Évának, a Széchényi Könyvtár tisztviselőjének vezetésével kutató csoport alakult a levéltárosokból és irodalomtörténészekből családtörténeti levéltárak anyagának rendszeres átnézésére és az előkerülő irodalomtörténeti emlékek feldolgozására. A csoport munkáját a Társaság részéről Tolnai Gábor, a régi magyar irodalmi munkaközösség vezetője irányítja.

Ez év májusában kezdte meg munkáját a csoport, és már eddig is igen értékes, eddig jórészt ismeretlen anyagot kutattak fel. A »Muzemi törzsanyag« jelzésű feldolgozatlan vegyes gyűjteményben megtalálták II. Rákóczi Ferenc »Hadakozó embernek Tanító Skólája« c. művének részben autográf kéziratát. Ennek szövegét az Irodalomtörténeti Közlemények első száma fogja közölni. Több politikai röpirat és memorizálé került elő II. Rákóczi György uralkodása idejéből. Zrínyi Miklós, Bethlen Miklós, Gróf Balassi Bálint egy-egy levele, Martinovics Ignác németnyelvű vegytani értekezése, Amadé Lászlónak hatvanöt, részben ismeretlen levele és sok más értékes kézirat bukkant fel. Az eddigi eredmények arra figyelmeztetnek, hogy az Országos Levéltárban és a vidéki levéltárakban rendszeres kutatómunkát kell végeztetnünk, hogy a feldolgozatlan és ismeretlen kéziratokat felkutassuk és azokat ismertessük.

A Keletmagyarországi Csoport is megkezdte a tervszerű levéltári kutatást. Bán Imre egyetemi adjunktus, a Csoport megbízott titkára a nyár folyamán átnézte a debreceni Kollégium kéziratárának anyagát, s tervet készített elsősorban feldolgozandó kéziratokról és gyűjteményekről. A kéziratár kötegeiből a debreceni felvilágosodás korának több érdekes irodalmi emléke került elő, így Fazekas Mihálynak egy eredeti versfogalmazványa és egy ismeretlen szépprózai írása. Ezeket Kéry László, a Fazekas kritikai kiadás egyik szerkesztője az *Építünk*-ben, a debreceni írók folyóiratában fogja közölni.

Megindítottuk a kézirattári kutatásokat Pécsen, Szekszárdon, Miskolcon, Sátoraljaújhelyen és Sárospatakon is. Pécsen Nemeskürty István, Szekszárdon Miklós Róbert, Sárospatakon Stoll Béla járt a Társaság megbízásából, hogy a helyi kutatókkal megbeszélje problémáikat. A kutatómunka eredményeiről következő számunkban részletes beszámolót közlünk.

Köszönettel vennénk, ha más városokban működő magyar szakos tanárok, levéltárosok és könyvtárosok is közölnék velünk, hogy közgyűjteményekben vagy magántulajdonban milyen irodalomtörténeti értékességű kéziratokról tudnak. A magántulajdonban lévő értékes anyagokat lehetőleg közgyűjteménybe kell juttatni, letét, ajándékozás, esetleg megvétel útján, mert így feltétlenül biztonságban vannak. Több esetről tudunk, hogy értékes kéziratokat papírhulladékként értékesítettek. Múzeumokban, könyvtárakban nemcsak biztonságban vannak a kéziratok, hanem a kutatók számára is hozzáférhetők.

Munkaközösségek

A régi magyar irodalommal foglalkozó munkaközösség október 26-i ülésén Klaniczay Tibor, a munkaközösség titkára tartott beszámolót romániai tanulmányúttjáról.

A felvilágosodás- és reformkori munkaközösség június 26-án megvitatta Geréb László referátumát a népiesség kérdéséről, a referátumhoz Dégh Linda, Sándor István, Dobrovits Aladárné, Gondí József, Szabolcsi Miklós, Pándi Pál, Vargha Balázs szolt hozzá. A vita eredményét Szauder József, a munkaközösség vezetője foglalta össze. A vita eredményeképpen megállapította, hogy a XVIII. század végének irodalmi népiességét a népköltészet emlékeinek vizsgálata alapján, a néprajz kutatóival együttműködve kell tisztázni. Az is szükséges, hogy a népiesség alapkérdéseiről közös álláspontunk legyen. A vita során elhangzott olyan vélemény, hogy a patriarchális népiesség képviselői, köztük Orczy Lőrinc, a felvilágosodás polgári íróival

összehasonlítható haladó irányt képviseltek. Az ilyen megfogalmazás elmosza a különbséget a népiesség különböző világnézetű képviselői között, s azzal a veszéllyel jár, hogy visszatérünk a népiességnek formális, csak stílusi jegyek alapján történő meghatározásához. Egy író népiességének alapkérdése, hogy milyen volt a viszonya a néphez, a jobbálysághoz. A patriarchális népiesség képviselőjénél találunk ugyan emberbarát nyilatkozatokat, szemléletük azonban mégis teljesen feudális. Gazdagították irodalmunkat színes jobbágyábrázolásaikkal, népies stílusukkal, de mégis lényeges a különbség az ő népiességük, s a XVIII. század végén már jelentkező plebejus népiesség közt.

A XIX. század második felével foglalkozó munkaközösség június 6-án szűkebbkörű megbeszélésen vitatta meg Komlós Aladár: A kozmopolita költészet vitája című tanulmányát. Bóka László, Barta János, Nagy Miklós, Szabolcsi Miklós és Vargha Balázs szöveget hozta a tanulmányban felvetett problémákhoz. Az Irodalomtörténet 1953. 1—2. száma közölte Komlós Aladár tanulmányát, s helyet ad a beérkező hozzászólásoknak.

A munkaközösség június 15-én megvitatta Sötér Istvánnak, a munkaközösség vezetőjének új egyetemi jegyzetét.

Szeptember 29-én Osváth Béla tartott beszámolót Szigligeti-kutatásairól. Osváth Béla a nyár folyamán három hétig dolgozott a Széchényi Könyvtár kéziratárában, a Társaság megbízásából. Kutatásai számos új adattal egészítették ki és módosították az eddigi Szigligeti-képet. Beszámolójában hangzott, hogy irodalomtörténetírásunk kötelessége jóvátenni a polgári irodalomtörténetírás mulasztásait ezen a téren is, annál is inkább, mert az összehasonlító módszer egyenesen külföldi témák ügyeskedő átvevőjének igyekezett feltüntetni. Szigligeti munkásságában három periodust jelölt meg: kezdetől fogva 1849-ig, 1849—1867-ig és a kiegyezéstől haláláig. Bővebben szólt történeti drámáiról, melyek közül a Grittit emelte ki különösen. Ismertette a magyar népszínmű eredetéről szóló régebbi elméleteket, amelyek a bécsi tündéres játékokat tekintették forrásnak. Véleménye szerint külföldi hatásoknak nem sok része lehetett a népszínmű kialakulásában, annál komolyabb tényező volt a sok népies iskoladráma. Szigligeti szabadságharc alatti szereplését igen jelentősen tartotta különösen »II. Rákóczi Ferenc fogságáé révén. Kutatásainak egyik fontos eredménye, hogy a Liliomfi nem 1850-ben keletkezett, amint eddig általánosan elfogadták, hanem 1847-ben az eredeti kézirat tanúsága szerint. Rámutatott a jobbágykérdés háttérbeszűrülésére az író második korszakában és ezt az elnyomás ellen létrejövő egységfronttal hozta kapcsol-

atba. Több példán illusztrálta, hogyan rontotta le a határozott konfliktusokat igénylő népdrama lehetőségeit ekkori népszínműveiben, hogy végül a Cigány jelentéktelenségéig jusson. A Sztrájk c. dráma jelentősebb, ma már nevésségesen naivnak ható megoldása ellenére is. Szólt társadalmi vígjátékairól (Fenn az ernyő nincsen kas) s kiemelte Szigligeti értékes színgazgatói, rendezői és drámaelméleti munkásságát. Hegedüs Géza hozzászólásában hangzott, hogy a rövid összefoglalás nem mindig a leglényegesebbre tért ki. Hibáztatta a 67 utáni periodus túlzottan kedvezőtlen megítélését, Szigligeti és az akadémikusok vitáinak (Salamon Ferenc) tárgyalását is hiányolta. A népszínmű létrejötté nemcsak a hazai források, hanem a francia romantika nélkül is elképzelhetetlen. Véleménye szerint Szigligeti szereplésének 49-ben sok árnyoldala is van, s a Liliomfi is e korszak csalódottságát hirdeti. Solt Andor szerint helyesebb volna, ha négy időszakra osztanánk Szigligeti működését, az alapvető társadalmi változások mellett figyelembe véve Szigligeti művészi fejlődésének fordulópontjait is. Így egyik határnak a *Szökött katona* megjelenését, másiknak a 60-as évek elejét tartotta, amikor Szigligeti Gyulai hatása alá került. Gyulai Szigligetire tett hatása az igényesség, a drámai technika szabadsága tekintetében feltétlenül értékes, de eszmei-politikai tekintetben problematikus. Általában Gyulai Szigligeti munkásságát sok ponton helyesen fogta fel bírálataiban, s hiba volt, hogy erre az előadó nem tért ki. A népszínmű nincs közvetlen kapcsolatban a hazai iskoladramával, hanem közvetítőként ott áll közöttük a korai népies színművek sora (Katona : Luca széke, Balogh : Ludas Matyi, Gadl : Peleskei nótárius). Szigligeti kétségtelenül újat adott, amikor az eddigi tündéres fantasztkumtól elszakadt. Az idős Szigligeti tulságosan beleélte magát a színház világába, s ez is elszakította a való élettől. Sötér István hangsúlyozta a francia romantika hatását Szigligeti 40-es években kifejlesztett munkásságára. Utalt a *Csikós* körül lezajló nagy polémiára, melynek során az egykori reakciós lapok a *Csikós* demokratikus irányzatosságát gáncolták. Hont Ferenc szerint Szigligeti fejlődését állandóan kapcsolatba kell hozni korával, osztályával és a kor színházi kulturájával, amit az előadó is vázolt. Szigligeti megbénította az 50-es években a Nemzeti Színház reakciós arisztokratáktól vezetett műsorpolitikája. A népszínműnek egyik fontos előzménye a magyar vándorszínészek vidékre kerülése a 20-as években; itt a falvakban telt meg művésztük a népelet reális képeivel, folklór elemekkel. Kitért arra a már Osváthtól felvetett gondolatra, hogy Szigligeti 1849-ben barátaival egy erősen politikai tartalmú

szerződést kötött, amely más nyilatkozatokkal együtt arra enged következtetni, hogy fiatal korában az utópisták tanításait vallotta. *Bisztray Gyula* sürgette Szigligeti eddig kiadatlan drámáinak legépeltetését.

A XX. századi munkaközösség szeptember 20-án megvitatta László Imrénének a Nyugat folyóiratról szóló tanulmány-vázlatát. A tanulmányvázlat a Nyugat 1919-ig terjedő szakaszával foglalkozott. Elsősorban a Nyugat irodalomtörténeti jelentőségét emelte ki bevezetőképpen. Hangsúlyozta, hogy a Nyugat folyóirat századunk első harmadának legjelentősebb irodalmi mozgalmát jelzi. Jelentősége nemcsak abban áll, hogy fennállásának időtartamában kiemelkedik irodalmi folyóirataink közül, hanem abban is, hogy a magyarországi imperializmus irodalmi életének megértéséhez ad kulcsot. Nem volt a korban jelentős író, akivel így vagy úgy lényeges kapcsolatban ne állott volna. Ismeretes, hogy Ady életében milyen centrális, hol előrevívó, hol marasztaló szerepet játszott. Ady nagy kortársának, Móricznak is a Nyugat adta meg az érvényesülés lehetőségét. S kettőjük mellett ugyanerről tanúskodnak a többiek is: Babits, Juhász Gyula, Tóth Árpád. A Nyugat-kérdés megoldása nélkül a nagy írói egyéniségeknek, az egész kor irodalmának megrajzolója meddő kísérlet. A vázlat továbbiakban felvetette a Nyugat periodizációjának problémáit is. Ma már világosan látjuk, hogy a folyóirat és a köréje tömörülő írói erők időben és tartalmukban sem egységesek. A Nyugatnak szükségképpen két nagy, egymástól elválo korszaka van. A határvonal: 1919, a Tanácsköztársaság időszak. Ez a fontos történelmi dátum egész társadalmunk és így irodalmunk, egyes íróink életében új korszak kezdetét jelenti. A változás világosan tűnik elő azoknak az íróknak és költőknek munkásságában, akik alkotó éveik derekán élik meg a munkásosztály uralmát és időleges vereségét. Móricz Zsigmond életművében 1919 fontos határkő, egy új művészi korszak, a kritikai realizmus magyaránny kibontakozásának kezdete. Babits költészetében, a tartalom és a forma terén egyaránt éles a változás. Ami ilyen élesen jelentkezik az egyes írók munkájában, az még hatványozottabban érezeti hatását az irodalmi élet egészében, az írói mozgalmak, folyóiratok arculatának alakulásában. 1919 után a Nyugat fokozatosan, de elég gyors ütemben elveszti valóságos opponáló, a feudál-kapitalista kultúrpolitikával ténylegesen szembenálló jellegét. A Nyugat már megindulásakor sem volt egységes, a »polgári progresszió« magatartásában és elveiben sok tétovázó, a dolgozó nép érdekeitől idegen vonás van. A tanulmány-vázlat a továbbiakban a Hét és a századeleji Nyugat-előző folyóiratok programját és eredményeit viz-

gálva, határt vont a Nyugat és a korábbi folyóiratok, valamint a Nyugat és a Hét irodalmi programja között. A vázlat részletesen foglalkozott azzal a problémával is, hogy Ady programja miben egyezett és hol tért el a Nyugat többi írójának világnézeti, politikai, irodalmi vonalától. Ennek kapcsán negatívan értékelte a Nyugat polgári íróinak kapcsolatát a haladó nemzeti hagyományokkal. A referátumhoz *Bóka László*, *Földessy Gyula*, *G. Kelemen Mária* és *Szabolcsi Miklós* szólt hozzá. A hozzászólók hiányolták, hogy László Imre vázlata csak az elvi deklarációkra épül, értékelése nem alapszik a Nyugat körül csoportosult írók műveinek, szépirodalmi alkotásainak elemzésén. Arra is rámutattak, hogy a Nyugat értékelésében helytelen, a valóságot torzító eredményre vezet az a módszer, amely Adyt, Móriczot és Kaffkát, vagy akár csak Adyt is le akarja választani a Nyugatról. A hozzászólók a vázlat azon megállapításával is vitába szálltak, amely teljes mértékben tagadta a haladó hagyományok kultuszát a Nyugat polgári szárnyán. A vitát Bóka L. ízlő összefoglalója zárta le.

Munkacsoportok

A *cenzura* történetével foglalkozó csoport részére Sashegyi Oszkár, az Országos Levéltár osztályvezetője elkészítette a kutatási szabályzatot. A csoport tagjai: László József, Gálos Rezső, Bisztray Gyula, Szimonidesz Lajos és Medgyes Ede. A csoport egyelőre archívum-szerűen gyűjti össze a cenzura történetére vonatkozó fontosabb anyagok lelőhelyének adatait. Ez a tudományos feldolgozás és az esetleges szövegkiadás szempontjából is szükséges.

A Jókai-munkacsoport a kiadatlan, illetve össze nem gyűjtött publicisztikai műveket kutatta fel. A csoportban főleg egyetemi hallgatók dolgoztak, Szabó Géza tanársegéd irányításával.

A XIX. század második felének folyóiratait Komlós Aladár vezetésével dolgozza fel egy munkacsoport. Egy-egy folyóiratról értékelő tanulmányt készítenek a csoport tagjai. Eddig a következők jelentették be részvételüket: Németh G. Béla, Kicsi Sándor, Rejtő István, Rába György, Bikácsy László, Mlinarik István, Turák István, Szabály Ferenc, Dezsényi Béla, Varga József, Nagy Miklós, Sötér István, Szabó Ede.

A régi magyar irodalmi munkaközösség keretében külön csoport alakult a XVI–XVII. századi városi fejlődés kutatására, Kardos Tibor vezetésével. A csoport június 23-án vitatta meg munkatervét.

Kiadványok

A Nagy Magyar Írók sorozat legutóbb megjelent kötetei: Barta János: Arany János, Fővény Lászlóné: József Attila, Nagy Péter: Móricz Zsigmond. Előkészületben lévő kötetek: Koczás Sándor: Radnóti Miklós, Bodnár György: Kaffka Margit, Gálos Rezső: Mikes Kelemen, Osváth Béla: Szigligeti Ede, Sőtér István: Tömörkény István, Nagy Miklós: Jókai Mór, Klaniczay Tibor: Balassi Bálint.

A Művelt Nép kiadásában előkészületben van a Magyar Irodalom Története. A szerkesztőbizottság vezetője Bóka László, tagjai: Baróti Dezső, Pándi Pál, Koczás Sándor és Király István. Ez a munka nagy példányszámban jelenik meg, hogy a széles olvasóközönség számára hozzáférhető legyen. A kézirat 1954 februárjáig készül el, a megjelenés ideje 1954 szeptember.

A Magyar Klasszikusok sorozatban legújabban megjelent kötetek: Katona József Válogatott Művei Molnár Miklós bevezetésével, Solt Andor gondozásában, Arany Válogatott Műveinek III. kötete Barta János szerkesztésében. A Rákóczi-évvvel kapcsolatban igen fontos gyűjtemény jelent meg a sorozatban: Magyar Költészet Bocskaytól Rákócziig. Esze Tamás írta.

Magyar klasszikusok

A Magyar Klasszikusok sorozat szerkesztőbizottsága és a Társaság vezetősége elfogadta a következő évek kiadási tervét. A sorozat kiadását eszerint lényegesen meggyorsíthatjuk, s 1956-ra lezárul az egész kb. 100 kötetes nagy vállalkozás.

A részletes terv a következő:

1954-ben megjelenő művek terve:

Mikszáth Kálmán: Különös házasság — Jókai Mór: Az arany ember — Ady Endre válogatott publicisztikai írásai — Rákóczi Ferenc válogatott művei I—II. — Magyar renaissance írók — Balassi Bálint válogatott művei — Antológia a XVI. sz. irodalmából — Régi magyar vígjátékok — Bacsányi János és Kármán József válogatott művei — Kisfaludy Károly válogatott művei — Fazekas Mihály válogatott művei — Szigligeti Ede válogatott művei — Csiky Gergely válo-

gatott művei — Jókai Mór: Rab Ráby — Mikszáth Kálmán: Vázlatok és rajzok — Gyulai Pál válogatott művei — Arany László válogatott művei — Móra Ferenc válogatott művei — Kaffka Margit válogatott művei — Mikes Kelemen válogatott művei — Táncsics Mihály válogatott művei — Ambrus Zoltán válogatott művei — Karinthy Frigyes válogatott művei — Jókai Mór: És mégis mozog a föld — Magyar népköltési gyűjtemény I—III.

Az 1955—56-ban megjelenő művek terve:

A XVI—XVII. századi magyar verses epika — Erdélyi emlékirók I—II. — Antológia a XVIII. század lírájából — Magyar jakobinusok — Kazinczy Ferenc válogatott művei — Jósika Miklós: Abafi — Széchenyi István válogatott művei — Kossuth Lajos válogatott művei — Petőfi Sándor összes versei és válogatott prózája — Jókai Mór: Kőszívű ember fiai — Jókai Mór válogatott novellái — Jókai Mór: Egy magyar nábob, Kárpáthy Zoltán — Kemény Zsigmond: Rajongók — Madách Imre válogatott művei — Mikszáth Kálmán: A Noszty-fiu esete Tóth Marival — Mikszáth Kálmán: Új Zrinyiász, Két választás Magyarországon — Mikszáth Kálmán: Beszterce ostroma, Sipsirica — Mikszáth Kálmán: Nagyobb elbeszélések — Mikszáth Kálmán: Kisebb elbeszélések — Tolnai Lajos: Az új főispán — Antológia a XIX. század kritikájából — Tömörkény István válogatott művei — Ady Endre összes versei — Ady Endre válogatott novellái és levelei — Móricz Zsigmond: Sárarany — Móricz Zsigmond: Az Isten háta mögött — Móricz Zsigmond: Uri muri — Móricz Zsigmond: Boldog ember — Móricz Zsigmond: Betyár, Árvácska — Móricz Zsigmond: Rózsa Sándor — Babits Mihály válogatott művei — Kosztolányi Dezső válogatott művei — Radnóti Miklós válogatott művei.

A társaság irodájának közleménye:

Megszereztük az Irodalomtörténeti Közlemények és az Irodalomtörténet teljes betűrendes név- és tárgymutatóját. Addig is, míg ezek a fontos bibliográfiai munkák megjelenhetnek, a Társaság irodájában a kézirat a kutatók rendelkezésére áll. (XI. Ménesi-út 11-13, Telefon: 259-266.)